

“DEDEMONIZAREA” SAU UCIDEREA STRIGOILOR - RADIOGRAFIA UNUI CAZ DIN CIUTELEC, JUDEȚUL BIHOR (1854)

de

Blaga Mihoc

În comunitățile sociale din România, dar și din alte țări, s-a perpetuat, până nu de mult, un obicei funerar străvechi, asupra căruia etnologii s-au oprit în scrierile lor, denominându-l *destrigoizare*, și el consta în *pedepsirea* celui decedat și bănuít a fi *cadavru viu* sau strigoi, prin mutilare, respectiv decapitare sau străpungere a inimii cu un fier roșu, sau cu o țepușă¹. În vremuri străvechi, atunci când membrii unui habitat rural socoteau că strigoi provoacă teroare, prin daune, îmbolnăviri sau decese în familiile *urmașilor*, procedeele de *destrigoizare* deveneau mai drastice, în sensul că actanții treceau la consumarea inimii *strigoiului*, spre a scăpa definitiv de malefiile acestuia. Obiceiul este moștenit din vremurile precreștine, în care eroului căzut în luptă i se consumau, de către concetățeni, creierul și inima, spre a-i lua în posesie înțelepciunea și vitejia². Acest gest era o mutilare a decedatului cu scop *nobil*, de prelungire în urmași a calităților sale, *deosebit* de cel de mai târziu, practicat până pe la mijlocul secolului al XX-lea, și vizând o destrucție completă și ireversibilă. Că lucrurile stăteau așa o scriu istoricii și antropologii, unul dintre aceștia fiind Piton de Tornefort, un botanist și profesor de medicină de la College de France din Paris, trăitor între 1656-1708³.

Spaima din mentalul popular al acelor vremuri își avea cauze precise, și ea nu era străină de acea cronică devitalizare a indivizilor, supuși unor lipsuri materiale permanente, unor cicluri de fomete repetate, care îi arunca într-o stare de anxietate generală. Dacă mai adăugăm la aceasta ravagiile războaielor, provocatoare de tot felul de penurii, vom realiza tabloul sumbru al vieții cotidiene din comunitățile sociale ale perioadei dintre secolele XV-XVIII, *identice*, din acest punct de vedere, unele cu altele, cele din Occident cu cele din Țările din sud-estul Europei. În astfel de împrejurări e lesne de închipuit cum s-a putut ajunge la o atmosferă de frică cronică, despre care vorbeau, între alții, M. Th. Foillade și N. Tutiaux⁴, I. G. Frazer,

¹ Romulus Vulcănescu, *Mitologia Română*, Editura Academiei R.S.R. București, 1997, p. 17, 184.

² *Ibidem*, p. 171.

³ Apud Jean Delumeau, *Frica în occident (secolul XV-XIII): O cetate asediată*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1986, p. 138.

⁴ *Ibidem*, p. 140.

Paul Valery, E. Morin și, mai aproape de zilele noastre, Jean Delumeau și Claude Schmitt⁵, în aceasta înscriindu-se, pregnant, și spaima de strigoi, socotiți, în acele vremuri, “oameni vii, de un gen deosebit, de care trebuie să ții seama și să ai cu ei raporturi de bună vecinătate. Ei nu sunt nemuritori, ci mai degrabă *amuritori* o bucată de vreme. Această *amortalitate* este prelungirea vieții pentru o perioadă indefinită, dar nu neapărat eternă. Cu alte cuvinte, moartea nu e identificată ca un fenomen punctual, ci ca unul progresiv”⁶. Frica de strigoi poate fi socotită, astfel, ca un fel de epidemie, care se propagă parcă endemic.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea ea este semnalată în Grecia, Polonia, Moravia, Boemia, Silezia, Ungaria și Țările Române. Era, în acest sens, vorba de o sincronizare a mentalităților, de o uniformizare a fricii în fața maleficiilor, iar în ceea ce privește poporul român un fel de *protointrare* a sa în Europa, pe care cel puțin în acest domeniu reușise s-o egaleze. Procedeele de *destrigoizare* erau cele amintite mai sus: exhumarea cadavrelor, străpungerea inimilor sau *arderea de tot* în fața mulțimilor⁷. Nu lipseau, însă, nici aplicarea unor *puniții* celor decedați și socotiți a fi strigoi, înainte de înhumare, cum ar fi zdrobirea femurelor, tăierea mâinilor sau urechilor, practicate de exemplu în întreg secolul al XVIII-lea și chiar în cel următor, în unele țări ale Africii, dar și în Țările Occidentale. “Convingerea că mortul se poate întoarce acasă în pofida tuturor precauțiilor luate a fost foarte puternică în Franța (și aiurea) timp de secole, mai mult sau mai puțin în toate mediile, și nu s-a atenuat prea mult decât de vreo sută de ani încoace, foarte lent în mediile rurale, mai repede în orașe și în centrele muncitorești”, scria în acest sens un exeget⁸.

Într-un document nu demult descoperit în fondurile Direcției Județene Bihor a Arhivelor Naționale, de către arhivistul Mihai Apan, se vorbește despre o interesantă apariție a unui *cadavru viu*, adică a unui *strigoi*, de fapt *strigoaie*, întâmplată în anul 1775, în satul unguresc Carastelec, din județul Sălaj.

Documentul cu pricina, semnalat într-o publicație orădeană⁹, este de fapt un raport al protopopilor romano-catolici din Șimleul Silvaniei și Marghita, Alexandru Solös și Paul Toth, întocmit în anul 1775, pe baza unei relatări a preotului Molnar Francisc din Carastelec¹⁰. În el se arată că, la 20 aprilie 1774, în satul

⁵ Claude Schmitt, *Strigoii, viii și morții în societatea medievală*, Editura Meridiane, București, 1998, p. 336.

⁶ Jean Delumeau *Frica în occident (secolul XV-XIII) O cetate asediată*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1986, p. 140.

⁷ *Ibidem*, p. 137.

⁸ *Ibidem*, p. 148.

⁹ *Bihoreanul*, nr. 16, 14/20 februarie 2001, p. 8.

¹⁰ Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale, *Fond Episcopia romano-catolică, seria Acte ecleziastice diecezane*, Dos. 89, f. 66-67.

Carastelec a decedat o femeie numită Lucaci Ana, soția lui Sebestein János. La scurtă vreme după deces ea i s-a arătat preotului, rugându-l să transmită fiilor ei că dorește să nu uite de promisiunile pe care i le-au făcut pe când era în viață. Speriat, preotul a îndemnat fantoma să-și facă apariția în familia lui Sebestein, spre a le spune membrilor acesteia tot ce dorește de la ei. Ca urmare, peste câteva zile, fantoma s-a arătat Barbarei Kovács, soția lui Sebestein Marton, fiul mezin al decedatei. "Barbara Kovács", se scrie în raportul celor doi protopopi, "soția lui Sebestein Marton, fiul mezin, povestește că, fiind singură acasă, își cosea șorțul în bucătărie. La distanță de un pas, și-a făcut apariția fantoma mamei lui Sebestein Marton, îmbrăcată în hainele cu care a fost înmormântată. Aceasta a rugat-o pe Barbara să-i spună soțului său să nu uite de promisiunea făcută în timpul vieții ei, adăugând și aceea că suferă foarte mult pe lumea cealaltă din cauza unei marames, care i s-a pus pe față¹¹ și a modului cum a fost împărțită averea între copiii ei. Ca să fie mai convingătoare fantoma atinge șorțul Barbarei Kovács cu degetele și-l arde, lăsându-și urmele pe el, fără ca să se simtă miros de ars"¹².

Barbara Kovács a decupat acea bucată din șorț și a dat-o preotului din Carastelec, iar acesta a trimis-o, la rândul său, protopopului din Șimleu. Ca urmare, raportul celor doi protopopi, întocmit, cum am arătat, pe baza spuselor preotului Molnar Francisc din Carastelec, care le-a înaintat și bucata de pânză arsă, a fost trimis episcopului romano-catolic din Oradea. El este însoțit de *corpul delict*, de acel fragment al șorțului *ars* de degetele fantomei și păstrat și astăzi la arhivele orădene, alături de actul cu pricina. Prezența obiectului amintit dă relatării celor doi protopopi un plus de verosimilitate, așa încât, pentru cercetătorul de azi nedumerirea stăruie, iar întrebarea *cum a fost cu puțință* rămâne pe de-a-ntregul fără răspuns.

Cazul de la Carastelec putea duce lesne, și va fi dus, desigur, la stărnirea unui nou val de spaimă, de frică de *strigoii*, și, pe cale de consecință, la resuscitarea fenomenelor de *destrigoizare*, cu tot arsenalul lor de proceduri, între care la loc de frunte stătea și acum străpungerea inimii unor decedați, bănuiați a fi *strigoii*, cu țepușă de lemn sau cu frigarea de fier. Alegerea subiecților nu era întâmplătoare, căci practicanții *destrigoizării* se opreau asupra unor inși, în speță femei, care pe când trăiau fuseseră *dovediți* sau doar bănuiați de practici vrăjitorești, *vătămătoare* pentru comunitatea din care proveneau, împinsă, aceasta din urmă, în brațele molipsitoare ale valurilor de spaimă, legată de nenorocirile ritmice, cauzate de secetă, de

¹¹ În Evul Mediu exista obiceiul ca pe fața morților să se pună un fel de ștergar de pânză sau *maramă*, numită obrăzar sau mască, cu scopul de a se acoperi "schimonosirea sau rictusul de bătrânețe sau boală". Îndeplinirea acestei operații era cerută de obicei cu limbă de moarte de către cei decedați (Jean Delumeau, *Op. cit.*, p. 187).

¹² Direcția Județeană Bihor, *Op. cit.*

îmbolnăvirea vitelor, de împuținarea laptelui din gospodărie, urmată de anemierea cronică a populației și, în fine, ca efect, de *pierderea laptelui* de către lehuze și, de ce nu, de instalarea, în anumite cazuri, a impotenței masculine, pusă pe seama unei extrem de detestate practici vrăjitorești, cunoscută sub numele de *înnodarea brăncinarului*¹³.

Un caz semnificativ în acest sens este cel din satul Ciutelec, de lângă Marghita (Bihor), și el privește o femeie, Maria Pop, decedată la vârsta de 88 de ani, în 19 august 1854. Asupra cadavrului acesteia sătenii, convinși că e *străgă* și ca atare stăpâniți, în acel moment, de credința că pe când trăia săvârșise multe *vrăjitorii*, cum ar fi furtul laptelui de la vaci și de la lehuze, au trecut la aplicarea *destrigoizării* prin înțeparea în inimă cu o frigare de fier (vezi anexa 1). Gestul lor a ajuns la urechile preotului Teodor Buda din Abram absolut întâmplător, prin colportaj, adică relatat într-o cârciumă din orașul Marghita (unde numitul preot se afla împreună cu *șpanul* Gyuranyi Carol din Abram, de către un *domnuț* din Ciutelec, probabil notar sau vreun alt funcționar comunal, numit Csögi Gergely, la 24 noiembrie 1854, *judeului* Mihail Tegze, la 24 noiembrie 1854). Și nu oricum, ci, așa cum se arată într-o adresă trimisă de Buda episcopului greco-catolic de la Oradea, Vasile Erdelyi, la 6 decembrie 1854, în circumstanțe agravante, în sensul că preotul local Petru Ghent ar fi participat la înțeparea celei decedate, dând, adică poporenilor sfatul s-o înțepe nu cu parul, cum voiau, ci cu o frigare de fier (vezi anexa II). Motivul declarat, pentru care Teodor Buda relatează episcopului cele întâmplate la Ciutelec, este grija față de păstrarea prestigiului instituției ecclesiale greco-catolice și a servitorilor ei; în subsidiar, însă, citindu-i adresa și mai ales răspunsul Episcopiei la aceasta, este foarte greu să nu întrezești în ea un, de altfel destul de bine disimulat sentiment de *neprietenie* față de preotul local Petru Ghent, chiar dacă adresantul precizează că *învinuirea* adusă acestuia de către cei doi funcționari maghiari, în cârciuma din Marghita, nu este decât “o defăimare la preoțimea greco-catolică vătămătoare”, pentru care s-ar cere (ca) acest defăimător să să tragă la dare de samă și ca pe viitor, cu frânele legii să se *șarmurească*” (vezi anexa 1).

Adresa lui Teodor Buda nu putea rămâne, și nici n-a rămas, fără ecou. De aceea, în urma unei ședințe a Consistoriului greco-catolic din Oradea, ținut la 21 decembrie 1854, Episcopia trimite, la 30 decembrie același an, protopopului de Popești, Georgiu Caba, ordinul de a întreprinde, cu privire la întâmplarea din Ciutelec, o rapidă anchetă.

“Relațiunea Parohului de Vedres Abram, Teodor Buda, făcută aici, sub 6 decembrie 1854, despre fania (vestea n.n.) lătită prin părțile Luncei,” se spune în adresa Episcopiei, “că una muiere, moartă în Ciutelec, judecată a fi fost strigoaic, din sfatul preotului Petru Ghent s-a străpuns prin inimă cu una frigare. Frăției Tale,

¹³ Jean Delumeau, *Op. cit.*, vol. II, p. 278.

sub % (alăturat n.n.) în origine lângă remisiune, cu aceea se străpune ca îndată, cum vei căpăta ordinațiunea prezinte, să și încerci lucrul acesta scandalos în asta după adevăr, și aceea să faci cu cea mai mare acuratețe și fără nici una părtinire a preotului locale, și deosebi să provoci pre preotul acesta locale, de Ciutelec, ca să deie în scris acela răspuns, dedus, fundat și deplin, la toate punctele așternute în contra sa, și decumva ai găsi Frăția Ta a fire adevărată faima aceea, să examini tot lucrul acesta cu cea mai mare conștiinciozitate, însă numai în secret și fără strepit (zgomot n.n.) de publicitate, despre carele îndată să și reflectezi aici, una cu opinie dimpreună¹⁴. Episcopia voia, deci, să descopere adevărul, să vadă dacă preotul Petru Ghenț s-a implicat în cele întâmplare la Ciutelec și, dacă implicarea s-ar dovedi adevărată, ea să nu fie popularizată, din motive prea lesne de intuit.

Cum era și firesc, la scurtă vreme ancheta a și urmat. Ea s-a desfășurat la 11 ianuarie 1855, prin același amintit protopop de Popești, Georgiu Caba, care s-a deplasat în Ciutelec și a interogat, ca martori, pe Teodor Brindea, curator și jude comunal, în vârstă de 45 de ani, Vesa Petru, un localnic de 30 de ani, *actant* în întâmplare, el fiind cel care a înțepat moarta, Sarca Ileana, văduvă de 80 de ani, Eudochia Pop, de 60 de ani și în fine Ioan Pop, fiul decedatei, în vârstă de 30 de ani.

Delațiunile, adică declarațiile acestora, vădesc de la bun început că *destrigoizarea* prin înțepare a celei decedate a avut loc și că ea a fost cauzată de spaima generală care stăpânea întreaga comunitate, ca efect al atitudinii anterioare a *subiectului*, bătrâna văduvă Maria Pop. Aceasta este învinuită că pe când trăia obișnuise să intre în turma de vite a satului, cu o nuielușă în mână, pentru a le lua laptele, și că de mai multe ori unele femei "au avut mult bai cu ea" și "multă pâra pentru lapte, pentru făță" (vezi anexa III). Tocmai din această cauză, la decesul ei în localitate se instalase o atmosferă de spaimă generală, o psihoză specială, astfel încât oamenii au acționat *orbește* pentru pedepsirea *strigoiei*. Se poate afirma că apăruse aici o psihologie a mulțimii, a maselor, așa cum o definește Gustave Le Bon, alta decât rezultatul sau suma celor individuale, ale inșilor care o compuneau, obedienți luați individual, dar agresivi și *răzbunători* în colectivitate¹⁵. Că situația se prezenta astfel o demonstrează depoziția, în anchetă, a lui Vesa Petru, care mărturisește că a acționat iute și hotărât, intimidându-l pe fiul victimei, foarte surprins și rușinat în fața procedurilor de mutilare la care este supus trupul mamei sale defuncte.

În același timp, însă, dacă pe timpul *destrigoizării* curajosul înțepător, îndemnat să procedeze la înțeparea victimei de către două țărânci din sat, Sarca Bilae și Doca Suciutului, care "o căutare și o judecare că au fost străgă" (vezi anexa III), adică

¹⁴ Documentul se află în proprietatea unui particular din Oradea.

¹⁵ Gustave Le Bon, *Psihologia maselor*, Editura Științifică, București, 1991, p. 39-47.

i-au verificat corpul spre a vedea dacă nu cumva are *coadă*, se dovedește a fi plin de curaj spunând că ar înțepa-o și pe maică-sa dacă ar fi *strigoaie*, în momentul anchetei se arată foarte confuz și înspăimântat, mărturisind protopopului Caba că nu-și mai aduce aminte dacă a înțepat-o, căci s-a temut și încă se mai teme de ea “(și nu știu cu adevărat împunsu-am au ba, că m-am temut de ea și amu mă tem)”. Evaziva declarație a lui Vesa Petru poate fi și una *strategică*, autorului fiindu-i frică de urmări. De altfel, în situații limită, atunci când trebuiau să facă *depoziții* la procese, la judecăți, țăranii din acea epocă erau întotdeauna circumspecți, lipsiți de curaj, așa cum au demonstrat-o și cu alte ocazii¹⁶. Ei se vedeau a fi mai îndrăzneți doar în momentul în care acționau în comun, atunci, deci, când se supuneau, unor comandamente unitare, *excuse* din acea nouă psihologie de grup, creată *ad-hoc* și imprevizibilă prin actele pe care le determină¹⁷.

Să mai amintim că, în cazul de față, voinței comunității de a o *destrigoiza* pe văduva Maria Pop, i se supune și judele comunal, Teodor Brindea, ba chiar și membrii familiei decedatei; ei au anticipat oarecum dorința sătenilor, procedând la astuparea gurii celei decedate cu usturoi și pietre, și în cele din urmă acceptând înțeparea ei în inimă, nu însă înainte de a se *umple de rușine*, pentru faptul că unealta de înțepat, adică frigarea, a trebuit s-o aducă însuși fiul *strigoaiei*, amintitul Ioan Pop, de la vecina lor, Caba Florița.

Concomitent cu anchetarea martorilor amintiți, protopopul Georgiu Caba, îl invită pe preotul din Ciutelec să întocmească un *memoriu* detaliat asupra cazului, pe care să-l înainteze la Consistoriu. Memoriul e întocmit în aceeași zi, de 11 ianuarie 1855, și constă de fapt într-o dezvinovățire punctuală a autorului, verosimilă pe tot cuprinsul ei. Petru Genț spune că a aflat despre procedeul aplicat decedatei Maria Pop, pe care nu l-a încurajat, povătuindu-i pe săteni, atunci când aceștia l-au informat ce vor să facă, să renunțe la el; nu i-a putut, însă opri, căci pe timpul *priveghiului* a fost ocupat cu o altă înmormântare, și apoi, aceștia nici n-ar fi ascultat de el, întrucât, așa cum a arătat într-o adresă mai veche, datând din 17 iulie 1854, trimisă Episcopiei, aceștia au “încă foarte multe slăbiciuni, năravuri rele”. El, preotul, nu putea fi și nici n-a fost de acord cu o astfel de *deșertăciune*, interzisă în Ungaria și Transilvania încă de pe vremea regelui maghiar Coloman, dar prezentă încă în mijlocul unui popor “slab, nepriceput, indocil, neîntărit încă deplin și neluminat în legea cea adevărată” (vezi anexa I).

¹⁶ Vezi pentru această chestiune felul reținut al declarațiilor date de țăranii iobagi români și maghiari de pe Domeniul Episcopiei greco-catolice din Beiuș, în fața unei “Comisii de aplanare”, care a activat la Beiuș, în anul 1818, în două etape, între 28-30 septembrie și 15-21 decembrie (Barbu Ștefănescu, Bodo Edith, *Ruperea tăcerii*, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 1998, p. 58, 85-86.)

¹⁷ Gustave Le Bon, *Loc. cit.*

E lesne de înțeles că, în ceea ce privește autoritățile *politice*, acestea au trebuit să verifice, și au verificat, faptele întâmplate la Ciutelec. Că au procedat așa ne-o demonstrează o declarație a colportorului Csögy Gergely, redactată în limba maghiară și adresată, la 16 ianuarie 1855, aceluiași protopop Georgiu Caba. Din ea rezultă că, într-adevăr, ofițierii au dezhumat-o pe Maria Pop, găsimd lângă cadavrul ei frigarea cu pricina, că preotul n-a fost de acord cu înțeparea decedatei, neputând-o însă opri, că în fine el, Csögy Gergely, a aflat acea întâmplare detestabilă de la Nemeș Mag Tamás, care a deformat-o, în sensul că a declarat, de față cu mai mulți martori, că preotul din Ciutelec, Petru Genț, ar fi fost de acord cu constatările celor două femei care au controlat cadavrul Mariei Pop, declarând-o strigoaie (vezi anexa IV). Mai mult, spune Csögy reproducând afirmația lui Nemeș, preotul, "văzând că cei prezenți se pregătesc s-o împungă cu un par, s-a opus, spunând că aceasta trebuie înțepată cu o țeapă de fier"(vezi anexa I).

Informația primită de la Nemeș Mag Tamás, cu privire la atitudinea preotului, mai scrie Csögy, a fost însă eronată sau *mincinoasă*. Tocmai de aceea, în finalul declarației din 16 ianuarie 1855, el își cere scuze pentru că, crezând ceea ce-i spusese Nemeș, l-a învinuit, inițial, pe Petru Genț de faptul că ar fi aprobat mutilarea acelei decedate.

Un lucru este, însă, cert, indubitabil, acela că *destrigoizarea* a avut loc și că ea a fost aprobată de întreaga comunitate.

Majoritatea antropologilor afirmă că astfel de *obiceiuri* s-au perpetuat până aproape de zilele noastre, și că ele ocupă un larg areal geografic¹⁸.

În concluzie îndrăznim să afirmăm că împungerea inimii celor morți poate fi și trebuie socotită o răzvrătire împotriva lui Dumnezeu, căci acesta i-a *predestinat* pe cei decedați judecății de apoi și unei existențe veșnice.

Mutilarea, în schimb, intenționează, în subsidiar, să facă imposibilă această a doua existență, pe care o hotărăște Dumnezeu. Ca atare ea este o încercare de înlocuire a acestuia, prin om, și astfel, în concepția creștină, un păcat de neiertat.

¹⁸ În ce ne privește suntem de aceeași părere și putem depune mărturie că *destrigoizarea*, prin împungere cu parul sau cu un obiect ascuțit din fier, se mai practica încă în comunitățile rurale românești, până în urmă cu 40-50 de ani, cel care scrie aceste rânduri asistând, pe când era copil, la un caz de acest fel, petrecut într-o comună din jurul Beiușului, în iunie 1955.

Anexa 1

Prea Sănit Consistoriu !

La delațiunea Domnului paroh de V. Abram Teodor Buda, care în Marghita, în casa de ospătarie, cu domnuțiu ciutelecan Csögi Gergely, a vorbit, în 24 noiembrie 1854, și în 6 decembrie 1854 a arătat Sfântului Consistoriu, Protocolul Consistoriale n. 786, 21 decembrie 1854, sub n. 1435, rescrise, cu umilință, în următoarele răspund:

Maria, viduă (văduvă n.n.) de Pop, de 88 ani, răposând în 19 august 1854, mai mulți poporeni veniră la mine și ziseră că nu vor lăsa să se îngroape pe moartă că a fost rea, și multă pâră a(u) avut cu dânsa pentru mana vacilor, lapte, țâță, până ce o vor căuta, că a fost strigă, pre cari poporeni aspru i-am dogenit, și de la mine alungat; venit-au singur și Judele satului, Teodor Brindea, carele mi-au zis că oamenii îl silesc să o viziteze, că au fost strigă, pre carele așîdere l-am dogenit și alungat, - deci având atunci un fiu poporean spre înmormântare, până ce l-am înmormântat, poporeni cei răi, necredincioși, neascultători, au mers înainte de ce aș fi sosit eu, și ce au făcut cu moarta nimica n-am văzut, nici de față la fapta aceea urâtă, care e delată despre mine n-am fost, cu atâta mai puțin nu m-am putut învoi, au sfat să le fiu dat, ca nu cu paru, ci cu frigare s-o înțepe, au să fiu recunoscut și eu că doară e strigă, au să mă fiu învoit în opiniunea cea slabă a lor, că doară au fost strigă, - departe să fie de mine, care mă simțesc a fi adăpat cu științele cele morale, juridice și omenimei conveniente, - le știu cunoaște și pătrunde: așa știu ce e potrivit legii lui Dumnezeu, știu legile civile în privința deșertei credințe, așezate în specie a lui Coloman Rege „de strigis, quae nu sunt, nulla mentio fiat”, cu un cuvînt, cultura, moralitatea nu m-ar lăsa a mă pogori la deșertăciune ca aceea, ce poporul acesta slab nepriceput, indocil, neîntărit încă deplin și neluminat în lege(a) cea adevărată de au făcut ceva pașiu sinistru, nu mie, care ziua, noaptea, întru aceea m-am năzuit, străduit, ca să-i pot lumina, aduce la adevăr, ce credinții lor cei deșerte, și slăbiciunii este de a imputa, din care popor încă foarte multe slăbiciuni, năvăiri rele/: precum în mai multe suplice ale mele am atins, una din 17 iulie 1854/. sunt estirpânde, care cu timpul nu numai prin învățăturile cele bisericești, ci mai vârtos prin școală s-ar putea aduce la rînd, corege, estirpa și evella din inimile celor slabi, nepricepuți, și necultivați poporeni.

Fost-au în privința aceasta extrimis și de la Jurisdicțiunea Ces. Regească civilă de Marghita Judele Domnul Spectabil Ignațiu Kaffka în 4 decembrie '854, care au încerat toate și s-au adevărit că singur din mintea cea slabă a muierilor purcezend, Vesa Petru au făcut lucrul acela deșert, care s-au întâmplat; după care umilita răspundere Părinteștii lor grații recomandat sum. Al Sântului Consistoriu, în Ciutelec, 11 ianuarie 1855, cel mai umilit fiu, Petru Gențiu, preotul Ciutelecului.

Pe verso se scrie următoarele „La Prea Sănșitul Consistoriu Gr. Cat. Român de Oradea Mare, arătat umilit răspuns a(l) Preotului de Ciutelec Petru Gențiu, la delațiunea Domnului Paroh de Vedreș Abram, Teodor Buda, în care au arătat vorbire despre înțepata moartă prin Csögi, domnuțiu ciutelecan, - arătând cu mare umilință că nici sfat n-au dat ca pre moarta cu frigare s-o înțepe, nici de față n-au fost, nici întru fapta aceea urâtă de dată nu s-au învoit, nici au știut ceva despre înțepare, și că în 4 decembrie 1854 s-au făcut incistițiune (cercetare n.n.) din partea jurisdiptiunei C.R. civile de Marghita, în care se adeveri că numai din mintea cea slabă a muierilor purcezând, Vesa Petru au făcut lucrul acel deșert. “

(În colecția unui particular din Oradea)

Anexa II

Prea Excelente Doamne Episcop !

Când cineva din preoții mei în Cristos să atacă în numele și onoarea lui, când cineva se defaimă în auzul meu din confracți, această defăimare pătrunde și rărunchii mei așa, mi s-au dat mie a experia în a.c. noiembrie 24, în Marghita, în casa ospătăriei orașului, despre domnul Petru Genț, paroh de Ciutelec.

Aice, fiind în societata șpanului de V. Abram Gyurányi Carol, auzii cu cea mai mare mâhnire, în limba maghiară, o defăimare necrediveră în contra fratelui Genț, de un domnuț în Ciutelec locuitor, cu nume Csögi Gergely, cum pre sine la întrebarea mea s-au numit, așa rosti Domnului Jude Nobil Mihai Tegze zicând:

“Nálunk Tekintetes Szolgabiro úr, egy furcsa esett adta magát elő, egy öreg asszony meghalván róla az mondodott hogy boszorkány, ugyan azert mi előtt eltemették volna két asszonyt rendelte az előljárok, és a meghalt asszonyt általuk megnézeték, a két asszony a vizsgáolás után állította, hogy a megboldogult asszony csakugyan boszorkány, ezt az illető lelkész Gencz Péter úrnak is hirül vitték, aki is a halottas házhoz a Szentssiggel eljövén bele egyezett, hogy a megboldogult asszony boszorkány sótt mitöbb midőn látna hogy azt tervezenék a jelenlivők hogy egy karoval keresztül kell sziven döfni, azt mondotta, nem kell karoval, hanem vas nyárssal melly indítványra előhoztak egy vas nyársat és a pap jelenlétében a holt testet keresztül szürkálták, azután a nyárssat a test melé a koporsóban tették, és a nyárssal együtt eltemeték - ez történt a 19-ik században és ezt tette egy olyan papi egyén aki 300 ezüst forint fizetést kap.”

(„Stimate Dl primar, la noi s-a petrecut o situație ciudată; a murit o femeie bătrână, despre care se zvonise că ar fi fost vrăjitoare, motiv pentru care notabilitățile locului au cerut să se prezinte două femei pentru a cerceta dacă defuncta a fost sau nu vrăjitoare. După îndelungi cercetări, cele două femei declară că bătrâna fusese vrăjitoare, informând despre acest fapt pe parohul Genț Petru, care venise la casa moartei pentru a-i acorda iertarea păcatelor; acesta se declară de acord cu constatările celor două femei, concluzionând că bătrâna fusese într-adevăr vrăjitoare; ba mai mult, văzând că cei prezenți se pregătesc s-o împungă cu un par, s-a opus, spunând că aceasta trebuie înțepată cu o țeapă de fier. La îndemnul parohului se aduse o țeapă de fier și în prezența acestuia cadavrul fu străpuns cu fierul, după care țeapa a fost pusă în sicriu și îngropată cu moarta. Toate acestea se petreceau în secolul XIX, în prezența și cu participarea unei fețe bisericești, care avea o leafă de 300 forinți de argint.”)

La auzul acestora, scufundat de rușine, luându-mi din pieptar țeruza (creionul n.n.) m-am apropiat de dânsul și i-am întrebat numele, zicându-i:

"Ezen állítását igazolni tudja Tisztelt uraságod?"; "Ígen is mindenkor sótt tesék felimi a Fő Curator nevét is aki egyultal főbiró is Dringye Togyer, különben hivatkozzék Tisztelendőséged Frater Jozsef Calendariumára ezen eset ot van bejegyezve".

(„Această afirmație o poate motiva Înălțimea Voastră?”)

„Da și pentru totdeauna vă rog a vă nota numele curatorului șef, care în același timp este jude comunal Brindea Toader; să faceți trimitere la calendarul lui Frater Iosif, în care această întâmplare se află notată.”)

Cazul acesta s-au putut întâmpla, după cum zisul Csögi mărturisi înainte de asta cu trei luni.

Exceleța Ta ! Departe să fie de mine ca prin această înștiințate să vreau numelui și onoarei fratelui Genț cât mai puțin a strica; însă, după ce în locul acela public să făcu așa o defăimare la preoțimea greco-catolică vătămătoare, s-ar cere acest defăimător să să tragă la dare de samă și ca pe viitor, cu frânele legii să să țarmurească; însă iară, încât ar fi doară lățită această faimă în poporul de Ciutelec și prin prejur, dau atentat ceva mai marii satului fidedemne (demne de încredere n.n.) să să știe că crezământul acesta deșert, prin învățătură să se șteargă.

După care a mea datornică sinceră înștiințare, în arhipăstorească binezicere și grație recomandat, pe lângă sărutarea sântei drepte sunt în Vedreș Abram () 1854 Decembrie 6, a(l) Excelenței Tale fiu și serv mai supus

Teodor Buda, Paroh în Vedreș Abram

(Pe verso e scris: „Parohul de Vedreș Abram, Teodor Buda, s-a dat de 6 Decembrie anului 1854, înștiințează cum că despre parohul de Ciutelec Petru Genț au scornit un domn din Ciutelec, că o femeie s-ar fi numit strigoaie, și că cu frigare de fier ar fi lăsat a se străpunge, îngropând frigarea cu moarta, cerând pentru vătămarea numelui preoților gr. c. satisfacere.)

(În colecția unui particular din Oradea)

Anexa III

Subscrisul, prin Virtutea acestora recunosc și mărturisesc, cum că în urma grațioasei rânduiele consistoriale, de dto. 21 dec. 1854, nr. 1435 emanate, respect străpunsei moarte, ciutelecan Pop Maria, prin poporeni ciutelecani, după delațiunea parohului de Vedreș Avram, Teodor Buda, făcută în 6 decembrie 1854 și Ven. Consistor arătată sub nrul consist. 4786. Fiind la fața locului în 11 ian. 1855, comunicându-să înainte (înainte de n.n.) de toate delațiunea în deplina cuprinderea sa, cu respectivul paroh ciutelecan spre răspundere și cu alți poporeni, respectiv în cauza aceasta involuți anume dirigătorii comunei Ciutelec, am înquirat ascultând mărturiile fassiiile tuturor acurat după următoarele întrebățiuni:

1. Chemându-se Teodor Brindea, curator și jude de 45 de ani, căsătorit, cu prunci și întrebării: Dară ce au cugetat de au poruncit să se străpungă muierea aceea moartă? Ce-au spus domnului Csögi Gergely despre înțeparea ei? Și fost-au de față la lucrul acesta preotul? – Răspunde:

La mine au venit mulți oamenii după ce a murit și mi-au zis birăule! Muierea aceea moartă au fost strigă, trebuie căutată, - între ceilalți Boraș Ioan, văduva lui Costolas Fanie și Petreasa Ciontului, că știu bine câtă pâră și câte legi am avut cu ea că ne-au mâncat mana de la vaci, și multe femei s-au căit pentru țâță, că cu Fanye s-au și împăcat să nu o deie la lege – și pentru aceea mulți oameni se tem că au vor muri ei, că au vor avea alt bai, au nimica n-au răspuns, însă Vesa Petru ba să mergem să o vedem, iar eu m-am dus la Părintele și am spus că ce vreau oamenii, Părintele au zis că nu-i slobod, dar eu m-am dus după rugarea oamenilor, nu ca având ceva bai și apoi să zică că pentru moarte au avut, și două femei, anume Sarca Bilae și pe Doca Sucițului am rânduit s-o caute. Și zicând ele că au fost strigă, îndată Vesa Petru au intrat în casă; eu nimica n-am văzut ce au făcut înlontru, ce am auzit că au zis să se înțepe. Părintele încă n-au fost sosit cu prăporile și cu Cantorul, nici sfat n-au dat, nici eu lui Csögi nimica de cându-s n-am grăit de lucrul acela, a fi strigă nu cred, ci împotriva oamenilor n-am putut porunci.

2. S-au chemat Vesa Petru, de 30 de ani, om căsătorit, cu prunci Gr. C. – s-au întrebat: Dară pentru ce ai străpuns muierea aceea moartă? – Cine ți-au dat sfatul să o împungi cu frigarea nu cu parul? Părintele văzut-au când o ai străpuns? Învoitu-s-au întru aceea? Datu-ți-au sfat? – Răspunsul:

Eu m-am băgat în casă la moartă, cu Bilae și cu Doca Sucițului și o căutare și o judecare că au fost strigă, că multă pâră au avut oamenii cu ea și ziseră că trebuie băgat ai și pietre în gură și întoarsă cu fața în jos și înțepată în inimă, că pe două lucruri au fost strigă, și pot muri oameni; pentru aceea au zis pruncului ei să aducă o frigare și nu știu cu adevărat împunsu-am au ba, că m-am temut de ea și amu mă tem; fata ei au zis că este în gură băgat ai și pietre. Sfatul s-o împung mi-au dat Bilae, și cealaltă muiere, zicând că au mai fost de aceste. Părintele n-au fost acolo; nici sfatul nu venise, numai birăul.

3. S-au chemat Sarca Ileană, văduva lui Gabriel Sarcă, de 80 de ani. S-au întrebat: Dară crezi tu că sunt strigi? Cum poți gândi un lucru așa deșert și cum ai putut judeca că una muiere moartă să poată face ceva rău, ce se împotrivesc legii lui Dumnezeu și Pravilei bisericii? Fost-au acolo Preotul vostru și văzut-au ce s-au întâmplat?

Nu știu, domnule: știu atâta că muierea aceea n-au fost bună de cându-i, că și eu și altele au avut mult bai cu ea, multă pâra pentru lapte, pentru fătă și am auzit din bătrâni că doară strigile pot fura laptele și bărbatul meu o au globit pentru ce se băga întră ciurda satului, cu vârguța (!), și au zis fetei ei să-i bage ai în gură, și au zis i-am băgat. Încă nu venise la prohod preotul și diacul.

4. Eudochia, văduva lui Ioan Pop, de 60 de ani, s-au întrebat: cine au dat sfat ca să se înțep muierea aceea? Fost-au preotul acolo? Zis-au nu cu parul ci cu frigarea? Răspunsul: Știu că Petre Vesa, dară nu știu cu a cui sfat. Preotul nu venise, birăul l-au oprit, dar au zis: „de ar fi maică-mea o voi străpunge”, pe cum am auzit din oameni și aceste.

5. Chemându-se pruncul moartei, Ioan Pop, de 30 de ani, căsătorit, cu prunci, s-au întrebat: Pre maică-ta cine o au înțepat? Cu a cui poruncă și învoire? Atunci, acolo, au fost preotul și zis-au nu cu parul, ci cu frigarea trebuie înțepată? – Răspunde: Domnule, mie tare mi-au fost rușine că pe maică-mea o au înțepat. Vesa Petru au zis: veniți măi, că om străpunge pe muierea aceea! Eu am zis prea care muiere? El zise: pre mă-ta, că au fost strigă, că și pe maică-mea o aș înțepa, și venind cu două muieri, Bilae și Doca Suciutului și o căutare. Vesa ceru frigarea. Nu am, am zis. Mă mânase să aduc și m-am dus la Caba Florița; dându-le frigarea, am ieșit afară; erau acolo mulți oameni. Dară Preotul și Cantorul nu veniseră. Cine le-au dat sfat nu știu!

Cum că numiții martori, fassiile sale pe cunoștința sufletului fiind întrebați, în acest chip le-au dat înainte (înaintea n.n.) mea și cum că aceste drept fără nici una adaugere le-am scris conștiincios, mărturisesc în Ciutelec, 11 ianuarie 1855

Georgiu Caba, parohul și vicarhidiaconul de Popești, ca exmis deputat

(În colecția unui particular din Oradea)

Anexa IV
Nagy Tiszteletű Esperes Úr !

Igaz hogy én Buda Tivadar lelkész urnak írása szerint elő hoztam Cs. K. Szolga biro Tegze urnak hogy nálunk az az eset adta magát elő, hogy egy vén asszony meghalván az népről Boszorkánynak kiáltodott ki, s' kívánta az nap hogy az Előljároság szűrassa meg nehogy az községnek valami kárt okozzon - az vizsgálat meglett - s az asszony keresztül döfetet, egy vas nyársal mely melleje vagyon téve - meg pedig mint mongyák az Pap ajánlatára vettek vas nyársat, mert először karot hegyeztek.

Es Buda lelkész Ur - nevem kérdezte, fel írta és azt mondta hogy szavam be kell bizonyitanom - én azt feleltem szívesen - külömben a tény Fráter József ur naptáraba is föl van jegyezve, s'hogy szégyen hogy az 19 században is ijjesmi történhetek.

A később tartot Politicai vizsgálat alkalmával kivilágolt - hogy az Lelkész ur csak anyit tud a dologrol hogy az nép hitte hogy Boszorkány, mert nalla is voltak egy néhányan ebbe a dologban, kiket ő elutasított - s' így szerintem, mint az Pap betsülete - mind Cleruse menyibe arra is szegyen mentve - nekem van réa tanum hogy nemes Mag Tamás beszélt nekem a tényt mit én igaznak vélve margitan beszéltem s' melynek igazságot hive meg borzadtam s kikeltem az illető lelkész ur ellen. - mit sajnálok s mind tölle, mind az illető Clerustol botsánatot kérek, én más uton indultam s mint hogy alaptalan volt beszéltem azért nem én vagyok hibás, hanem az ki nekem beszélt, s ha az Tisztelt Esperes Urak az dolgot forsirozni akarják azon ember ellen fel lephetnek - Kelt Csételek, 16 Január 855

Csögi Gergely

(Prea Cinstite D-le Protopop!

Recunosc că, așa cum reiese din scrisoarea domnului preot Buda Teodor, l-am informat pe dl prefect Tegze despre faptul că, după moarte, o bătrână de la noi din comună a fost declarată de localnici drept vrăjitoare; pentru ca să nu poată aduce nenorociri asupra comunității, oamenii au cerut autorităților ca să dispună străpungerea cadavrului bătrânei. Cercetările s-au efectuat, și drept urmare bătrâna a fost străpunsă cu o țeapă de fier, obiect care, ulterior, s-a găsit lângă cadavru. Se spune că țeapa de fier a fost folosită la propunerea unui preot; inițial sătenii au vrut s-o înțepe cu un par ascuțit.

Domnul preot Buda s-a interesat de numele meu, și l-a notat, spunându-mi că va trebui să dovedesc veridicitatea spuselor mele. Eu i-am răspuns că voi demonstra cu plăcere adevărul; de altfel faptul este consemnat și în calendarul dl

Frater Iosef, care consideră o rușine că cele relatate s-au petrecut în secolul al XIX-lea.

Cu ocazia cercetărilor politice de mai târziu, a ieșit la iveală că domnul preot știa de acest lucru, doar că poporul a crezut că bătrâna era vrăjitoare, el fiind vizitat de reprezentanții localnicilor în acest scop; de altfel el a refuzat să aprobe fapta acestora.

După părerea mea atât onoarea preotului cât și a clerului a fost salvată; eu am martori acum că Nemeș Mag Tamás mi-a relatat cele de mai sus, iar eu crezând în veridicitatea celor auzite, m-am îngrozit și am luat poziție împotriva domnului preot. Regret cele întâmplate și îmi cer scuze atât domnului preot cât și clerului în chestiune; am pornit pe o cale greșită, iar cele relatate de mine s-au dovedit a fi lipsite de temei, lucru de care nu eu mă fac vinovat, ci persoana care mi-a relatat mie această chestiune, iar dacă d-nii protopopi doresc să elucideze acest lucru, pot lua poziții împotriva acestei persoane.

Dat la Ciutelec, 16 ian. 855, Csögi Gergely.

(În colecția unui particular din Oradea)

LA PRATIQUE DU MEURTRE DES REVENANTS - RADIOGRAPHIE D'UN CAS DE CIUTELEC, DEPARTEMENT DE BIHOR (1854)

- *Résumé* -

Dans cet ouvrage, l'auteur surprend l'existence d'une coutume funéraire archaïque au milieu du XIXe siècle, consistant dans la punition des personnes décédées et soupçonnées être des revenants ou des cadavres vivants par mutilation (décapitation ou percement du coeur au fer rouge). L'auteur met l'accent sur l'idée de l'héritage pré-chrétien de cette coutume.